

Miscellanea

.....

DOI: 10.26354/bb.6.3.92.2023

Mateusz Folwarski*
ORCID: 0000-0001-6109-9110
mateusz.folwarski@uek.krakow.pl

Krzysztof Kil**
ORCID: 0000-0002-2575-7806
kilk@uek.krakow.pl

Wyzwania bankowości spółdzielczej w Polsce w niestabilnym otoczeniu w latach 2020–2023 w świetle uwarunkowań gospodarczych i opinii kadry zarządzającej sektora

Streszczenie

W latach 2020–2023 polskie banki spółdzielcze działały w warunkach głębokich i dynamicznych zmian otoczenia gospodarczego o szokowym charakterze. Artykuł w pierwszej części traktuje o wybranych czynnikach niestabilności w otoczeniu banków spółdzielczych, a w drugiej – przedstawiono wnioski z dyskusji panelowej kadry zarządzającej spółdzielczych systemów ochrony zrzeczeń oraz banków spółdzielczych, odnoszącej się do szans i zagrożeń ekonomiczno-regulacyjnych dla bankowości spółdzielczej.

Słowa kluczowe: banki spółdzielcze, szoki ekonomiczne i społeczne, regulacje, ryzyko

Kody JEL: G21, G28

* Mateusz Folwarski – doktor, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.

** Krzysztof Kil – doktor, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.

Opportunities and threats of cooperative banking in Poland in a turbulent economic and social environment

Abstract

Between 2020 and 2023 Polish cooperative banks operated under conditions of deep and dynamic changes in the economic environment of a shock nature. The first part of this paper characterizes the most important factors of instability in the environment of cooperative banks, and the second part presents the conclusions of a panel discussion of managers of association protection systems and cooperative banks, relating to economic and regulatory opportunities and threats in the cooperative banking market.

Keywords: cooperative banks, economic and social shocks, regulation, risk

JEL Codes: G21, G28

Wstęp

Lata 2020–2023 to okres występowania silnych szoków na globalnym i polskim rynku finansowym o różnorodnym charakterze, począwszy od tzw. efektu czarnego łabędzia (pandemia COVID-19), po agresję Rosji w Ukrainie, z rozległymi konsekwencjami geopolitycznymi dla gospodarki światowej. Implikacje pandemii COVID-19 dotyczyły nie tylko kwestii związanych ze zdrowiem i życiem, ale też szoków regulacyjnych, istotnie oddziałujących na politykę gospodarczą i zdolność podmiotów gospodarczych do kontynuowania działalności. Istotną długookresową konsekwencją pandemii COVID-19 była też znacząca zmiana preferencji konsumenckich w zakresie kanałów korzystania z usług finansowych (Miklaszewska, Kil, Idzik 2021, s. 1–22).

Reakcje rządów i banków centralnych na pandemię COVID-19 były stosunkowo szybkie i polegały w większości przypadków na stosowaniu silnie ekspansywnej polityki monetarnej i fiskalnej (Niedźwiedzińska 2021). W Polsce, podobnie jak w wielu innych krajach, banki musiały funkcjonować w środowisku krańcowo niskich stóp procentowych, mierząc się z wyzwaniami zapewnienia ciągłości funkcjonowania, wysokimi obciążeniami fiskalnymi i parafiskalnymi oraz zmniejszeniem zapotrzebowania na kredyt (Banasiak, Nierodka, Pawlonka 2022, s. 10–35). W ramach działań stabilizacyjnych sieci bezpieczeństwa finansowego zdecydowano m.in. o czasowym obniżeniu stopy rezerwy obowiązkowej, a także o wdrożeniu pierwszego w historii NBP programu luzowania ilościowego. W 2020 r. NBP skupił na rynku wtórnym obligacje emitowane i gwarantowane przez Skarb Państwa o wartości nominalnej 107,1 mld zł (Szczepańska 2022, s. 68–90). W 2021 r. NBP kontynuował skup obligacji na rynku wtórnym. Na koniec 2021 r. wartość bilansowa zakupionych dłużnych papierów wartościowych wyniosła 149,32 mld zł, co stanowiło 18,09% aktywów banku centralnego ogółem (na koniec 2022 r. było to odpowiednio: 140,67 mld zł, tj. 16,05% aktywów ogółem). Zwiększało to nadpłynność sektora bankowego – w 2021 r. średnia wartość emisji bonów pieniężnych

NBP wyniosła 205,9 mld zł, zaś w 2022 r. 191,64 mld zł (NBP 2022, s. 6, 24 oraz NBP 2023c, s. 42, 142). Zdecydowano też o obniżeniu do 0% bufora ryzyka systemowego, a także obniżeniu wag ryzyka na niektóre ekspozycje zabezpieczone hipoteką na nieruchomości komercyjne. Wprowadzono moratoria kredytowe, zarówno wypracowane w ramach sektora bankowego, jak i ustawowe. Z moratoriów prywatnych sektora bankowego w okresie marzec–kwiecień 2020 r. skorzystało ponad 550 tys. kredytobiorców. Moratorium ustawowe zostało ograniczone do kredytów udzielonych konsumentom, przy czym, dodatkową przesłanką przyznania odroczenia spłaty kredytu była utrata przez kredytobiorcę pracy lub innego głównego źródła dochodu (Gałązka 2021, s. 95–109). W okresie pandemii COVID-19 odnotowano też najwyższy w historii udział obligacji Skarbu Państwa w aktywach sektora bankowego. Powodem tego, oprócz korzyści optymalizacyjnych związanych z tzw. podatkiem bankowym, było tempo przyrostu aktywów sektora znacząco szybsze niż wzrost produktywności w gospodarce, przy jednoczesnym zahamowaniu popytu na kredyt (Lusztyn 2022, s. 126–127) oraz wdrożenie przez bank centralny programu luzowania ilościowego polityki pieniężnej. Spowodowało to znaczący wzrost wrażliwości banków na ryzyko stopy procentowej, którego materializacja nastąpiła w 2022 r., w efekcie zacieśnienia polityki pieniężnej w Polsce.

Kolejnym silnym szokiem o charakterze międzynarodowym, o dalekosiężnych konsekwencjach, było rozpoczęcie agresji zbrojnej Rosji w Ukrainie 24 lutego 2022 roku. Skala napływu emigrantów z Ukrainy do Polski rzutowała na rynek pracy i rynek nieruchomości. Natomiast perturbacje na rynku surowców, zwłaszcza energetycznych, przyspieszyły gwałtownie proces inflacji. Czynniki te miały wpływ na zachowania klientów banków, przede wszystkim ze względu na zwiększone wycofywanie depozytów, jak i zmianę sytuacji finansowej kredytobiorców. Działania władz fiskalnych realizowane w warunkach niestabilności makroekonomicznej, będącej częściowo konsekwencją konfliktu zbrojnego w Ukrainie, obejmowały m.in. wdrożenie tzw. wakacji kredytowych, które stanowiły istotny koszt dla sektora bankowego. Szoki wystąpiły też wewnątrz sektora bankowego w Polsce i obejmowały między innymi wzrost skali ryzyka prawnego związany z kredytami waloryzowanymi kursem walut obcych, rozwijaniem kampanii kwestionowania przez klientów zasadności stosowania stawki WIBOR. Współtowarzyszyły temu procesy przymusowej restrukturyzacji dwóch banków spółdzielczych (Bank Spółdzielczy w Przemkowie, Podkarpacki Bank Spółdzielczy), a także dwóch komercyjnych (Idea Bank oraz Getin Noble Bank).

Zasygnalizowane powyżej szoki dotyczyły zarówno banków komercyjnych, jak i spółdzielczych, choć w nietożsamym stopniu. W tych okolicznościach celem artykułu jest ocena reakcji banków spółdzielczych na wyzwania płynące z otoczenia oraz identyfikacja szans i zagrożeń tego segmentu rynku bankowego. Opracowanie podzielono na dwie części. W pierwszej – wprowadzającej, poddano charakterystyce czynniki w otoczeniu banków spółdzielczych wpływające na ich kondycję w latach 2020–2023. Druga część poświęcona jest przedstawieniu stanowiska prezesów banków spółdzielczych i dwóch spółdzielczych systemów ochrony (tzw. IPS) zrzeszeń wobec wyzwań stojących przed spółdzielczością bankową. Autoryzowane

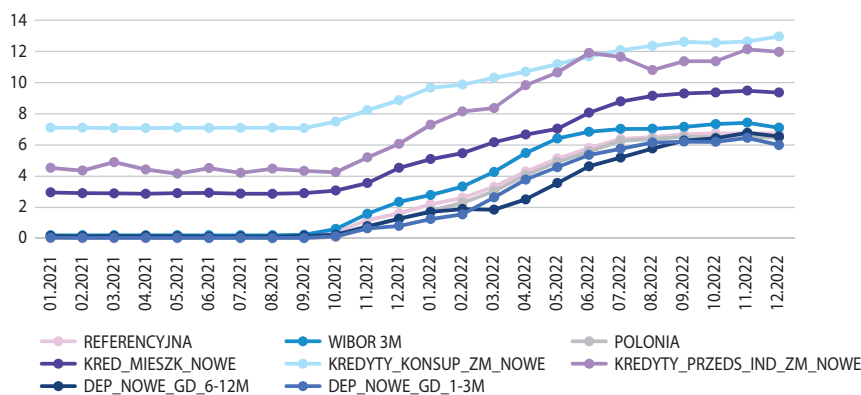
wypowiedzi prezesów przytoczono z dyskusji panelowej, która odbyła się podczas sesji specjalnej konferencji *This time is different: post-pandemic banking and financial markets* w Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie w maju 2023 r.

1. Wpływ otoczenia na systemowe zagrożenia działalności sektora banków spółdzielczych

1.1. Uwarunkowania gospodarcze funkcjonowania banków spółdzielczych

Od października 2021 r. do września 2022 r. na rynek bankowy bardzo silnie wpłynęły procesy inflacyjne oraz decyzje Rady Polityki Pieniężnej o podwyżkach podstawowej stopy referencyjnej z poziomu 0,1% do 6,75%. Na początku listopada 2022 r. miało to odzwierciedlenie w rosnącej cenie pieniądza na rynku międzybankowym (do 7,6% dla stawki WIBOR 3M.). Nie miało to jednak pełnego przełożenia na wzrost kosztu finansowania banków, zwłaszcza w odniesieniu do depozytów sektora niefinansowego, głównie z powodu nadpłynności banków (por. rysunek 1).

Rysunek 1. Poziom wybranych stóp procentowych w Polsce w latach 2021–2022 (ujęcie średniomiesięczne, w %)

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GPW Benchmark S.A. (WIBOR) – <https://gpwbenchmark.pl/roczne> oraz Narodowego Banku Polskiego (Statystyka stóp procentowych, stopa referencyjna, POLONIA) – <https://nbp.pl/statystyka-i-sprawozdawczosc/statystyka-monetarna-i-finansowa/statystyka-stop-procentowych/>; <https://nbp.pl/statystyka-i-sprawozdawczosc/stawka-referencyjna-polonia/>; <https://nbp.pl/podstawowe-stopy-procentowe-archiwum/> (dostęp 15.06.2023).

W 2023 r. wystąpiła tendencja spadkowa średniego oprocentowania depozytów sektora niefinansowego. Przeciętne oprocentowanie nowych depozytów gospodarstw domowych z terminem wymagalności 6–12M (DEP_NOWE_GD_6-12M) w bankach objętych analizą NBP wyniosło 5,7% dla gospodarstw domowych i 5,5%

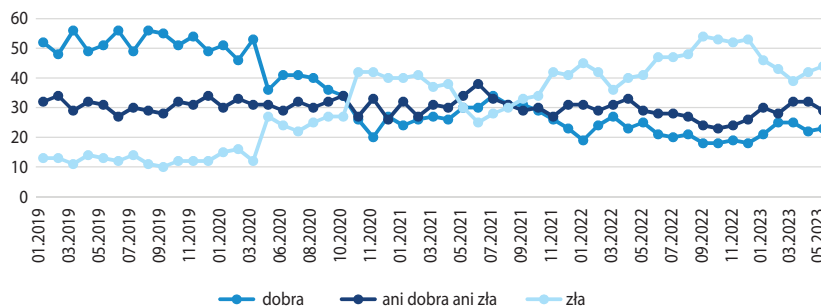
dla przedsiębiorstw, wobec odpowiednio: 6,4% i 5,9% na koniec 2022 r. (NBP 2023a). Wynikało to z oczekiwań rynku dotyczących obniżenia stopy referencyjnej. We wrześniu 2023 r. zgodnie z oczekiwaniami analityków RPP dokonała obniżenia stopy referencyjnej, jednak skala obniżki o 75 punktów bazowych niemal trzykrotnie przekroczyła tzw. konsensus rynkowy.

W Polsce obserwowano bardzo niestabilną sytuację w zakresie kształtowania się oczekiwań inflacyjnych zarówno gospodarstw domowych, jak i przedsiębiorstw, co oznaczało podejmowanie decyzji gospodarczych w warunkach niepewności (Staniśławska, Paloviita 2021). Niska wiarygodność władz monetarnych prowadziła do obniżenia skuteczności polityki komunikacyjnej banku centralnego i jego prewencyjnego oddziaływania perswazyjnego.

Powyższe procesy silnie oddziaływały na ocenę bieżącej sytuacji gospodarczej wśród społeczeństwa. Potwierdzają to m.in. analizy GUS (2023b), w których wykazano, że w drugiej połowie 2022 r. bieżący wskaźnik ufności konsumenckiej osiągnął wieloletnie minimum¹ (-43,7), także w ramach poszczególnych składowych, m.in. zmiany sytuacji finansowej gospodarstwa domowego (-31,4); zmiany ogólnej sytuacji ekonomicznej kraju (-61,7). W 2023 r. odnotowano stopniową poprawę w zakresie wartości tego wskaźnika (-29,9 na koniec maja 2023 r. oraz -22,3 na koniec sierpnia 2023 r.). Konsumenci przypisują dość duży wpływ sytuacji w Ukrainie na ich poziom ufności konsumenckiej (umiarkowany i znaczny – łącznie 66% badanych), przy czym silniejsze oddziaływanie dotyczy sytuacji ogólnogospodarczej w kraju niż indywidualnej kondycji gospodarstw domowych (GUS 2023b). W cyklicznych badaniach CBOS autorstwa M. Omyła-Rudzkiej (2023) bieżącą sytuację gospodarczą w Polsce w okresie od września 2022 r. do grudnia 2022 r. jako złą oceniało ponad 50% badanych, choć na początku 2023 r. obserwuje się nieznaczna poprawę w tym obszarze (rysunek 2). Jednocześnie warto wskazać, że w latach 2021–2023 nie zanotowano istotnego wzrostu liczby upadłości przedsiębiorstw w Polsce (GUS 2023d), przy czym należy podkreślić, że w analizowanym okresie obserwowano wzrost liczby przypadków niewypłacalności oraz zawieszania działalności przez przedsiębiorstwa. W 2022 r. zanotowano blisko 350 tys. wniosków o zawieszenie działalności gospodarczej, co było rekordową wartością (Parkiet, Rekordowa liczba wniosków o zawieszenie firm, 2023). Z kolei łączna liczba niewypłacalności polskich przedsiębiorstw w I półroczu 2023 r. wyniosła 2528, co stanowi wzrost o 142% w porównaniu do I półroczu 2022 r. oraz 115% w porównaniu do I półroczu 2021 r. i blisko 400% w stosunku do I półroczu 2019 r. (Coface 2023, s. 5).

¹ Wskaźnik ufności konsumenckiej może przyjmować wartości od -100 do +100. Wartość dodatnia oznacza przewagę liczebną konsumentów nastawionych optymistycznie nad konsumentami nastawionymi pesymistycznie, natomiast wartość ujemna oznacza przewagę liczebną konsumentów nastawionych pesymistycznie nad konsumentami nastawionymi optymistycznie.

Rysunek 2. Wyniki cyklicznych badań CBOS w zakresie postrzegania aktualnej sytuacji gospodarczej wśród społeczeństwa polskiego (lata 2019–2023; w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie M. Omyła-Rudzka (2023).

Turbulentne otoczenie gospodarcze wywarło także wpływ na zmniejszenie zaufania do banków (z 75% w 2020 r. do 62% w 2022 r.), co wykazało m.in. badanie Blue Media (2022). Zmiana ta dotyczy też firm pożyczkowych i globalnych firm technologicznych. Jako istotne zagrożenie o charakterze gospodarczym należy wskazać też prognozowane przez Komisję Europejską zmniejszenie tempa wzrostu PKB w Polsce².

1.2. Sytuacja finansowa banków spółdzielczych

Istnieje wiele czynników różnicujących sytuację banków komercyjnych i spółdzielczych. Z uwagi na stosunkowo małą skalę działalności, banki spółdzielcze nie są płatnikami podatku od niektórych instytucji finansowych. Brak jest też zasadniczo ryzyka prawnego z tytułu klauzul abuzywnych w tzw. kredytach frankowych. Wobec powyższego banki spółdzielcze charakteryzują się niższym obciążeniem zasobów kapitałowych związanym z materializacją ryzyka prawnego w ujęciu względnym w stosunku do największych banków komercyjnych w Polsce. Ze względu na niską wartość aktywów, korzystnym czynnikiem jest też proces konsolidacji banków spółdzielczych – od stycznia 2020 r. do kwietnia 2023 r. liczba banków spółdzielczych w Polsce zmniejszyła się o 8%, z 536 do 492 (KNF 2023).

W 2022 r. tempo zmian portfela kredytów dla podmiotów niefinansowych w bankach spółdzielczych było ujemne i r/r wynosiło $-2,8\%$. Największe zmniejszenie wolumenu dotyczyło kredytów dla rolników indywidualnych ($-10,3\%$), następnie dla przedsiębiorców indywidualnych ($-5,9\%$). Kredyty konsumpcyjne charakteryzowało większe tempo spadku wartości ($-5,3\%$) niż kredytów mieszkaniowych ($-0,4\%$). Wzrost odnotowano jedynie w grupie należności od przedsiębiorstw

² https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-surveillance-eu-economies/poland/economic-forecast-poland_en (dostęp 18.06.2023).

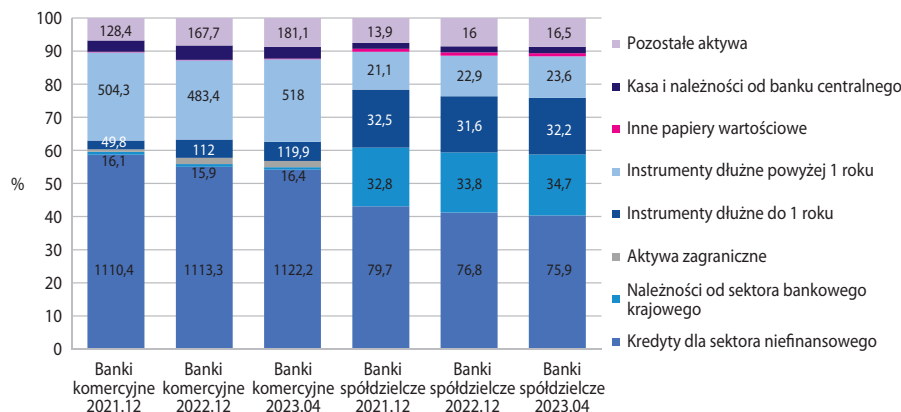
(0,8%) oraz sektora rządowego i samorządowego (4,4%) (BFG 2023b). Na zmniejszenie portfela kredytów mieszkaniowych oddziaływał zarówno efekt utrzymującej się niskiej wartości nowo udzielanych kredytów³, zaostrzenie wymogów regulacyjnych w zakresie zdolności kredytobiorców do absorpcji skutków materializacji ryzyka stopy procentowej, jak też wysoka wartość nadpłat i wcześniejszych spłat kredytów. W całym 2022 r. ich wartość była o ponad 100% wyższa niż w 2021 r., na co w pierwszej połowie roku wpływ miały przede wszystkim podwyżki stóp procentowych, a w drugiej – dodatkowo – wakacje kredytowe, które pozostawiły w rękach kredytobiorców nadwyżki finansowe (do końca lutego 2023 r. łączna wartość nadpłat kapitału dla kredytów objętych wakacjami kredytowymi wyniosła ok. 11 mld zł (NBP 2023b)). Jednocześnie w bankach spółdzielczych w latach 2021–2022, pomimo znaczącego obniżenia realnego oprocentowania depozytów, nie zaobserwowano odpływu netto środków deponentów sektora niefinansowego (poza IV kwartałem 2022 r., kiedy tempo zmian zobowiązań z tytułu depozytów klientów wyniosło –1,5%). Dodatkowo tempo zmian utrzymało się także w 2023 r. (BFG 2023b). Jest to następstwem m.in. wysokiego poziomu lojalności klientów tego segmentu rynku bankowego oraz ich preferencji w zakresie skłonności do ponoszenia ryzyka (Idzik 2018, s. 102–120).

W konsekwencji wzrostu wolumenu depozytów oraz ograniczenia kredytowania gospodarki, zarówno w bankach spółdzielczych, jak i komercyjnych nastąpiło istotne zmniejszenie udziału kredytów w aktywach ogółem, przy silnym wzroście udziału dłużnych papierów wartościowych (rysunek 3). W przypadku banków komercyjnych większość portfela papierów wartościowych stanowią instrumenty o okresie zapadalności powyżej 1 roku (w kwietniu 2023 r. ponad 80%), natomiast w bankach spółdzielczych przeważają bony pieniężne NBP (w kwietniu 2023 r. ok. 60%). W konsekwencji obserwowany w 2022 r. wzrost rentowności instrumentów dłużnych przyniósł negatywne konsekwencje dla bazy kapitałowej przede wszystkim w bankach komercyjnych.

Depozyty pozostały w okresie szoków głównym źródłem finansowania działalności zarówno w bankach spółdzielczych, jak i komercyjnych, przy czym należy wskazać na znaczący wzrost bazy kapitałów własnych w bankach spółdzielczych. Od grudnia 2021 r. do kwietnia 2023 r. wartość kapitałów własnych tej grupy instytucji kredytowych zwiększyła się o 5 mld zł, tj. o blisko 36%, co było następstwem przede wszystkim akumulacji zysków zatrzymanych związanych z restrykcyjną polityką dywidendową w większości banków spółdzielczych (rysunek 4).

³ Zgodnie z danymi BIK np. w październiku 2022 r. udzielono kredyty mieszkaniowe o wartości 10,2 mld zł, co oznacza zmniejszenie o ponad 40% w stosunku do października 2021 roku. Szerzej o liczbie i wartości udzielonych kredytów w sektorze w analizach rynkowych BIK: <https://media.bik.pl/analizy-rynkowe>

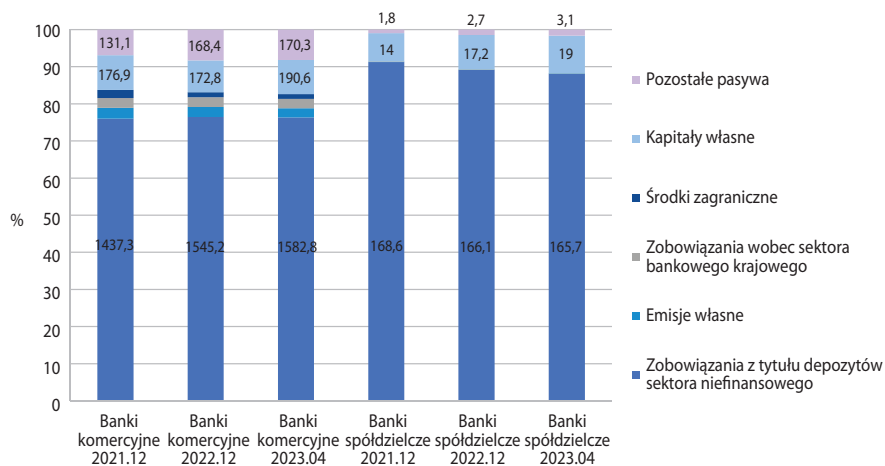
Rysunek 3. Struktura aktywów sektora banków komercyjnych i spółdzielczych w Polsce w latach 2021–2023 (kwiecień)

Uwaga: Liczby w kolumnach wyrażają wartości w mld zł

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BFG 2023b.

Rysunek 4. Struktura pasywów sektora banków komercyjnych i spółdzielczych w Polsce w latach 2021–2023 (kwiecień)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BFG 2023.

Najsilniejsze różnice między bankami spółdzielczymi i komercyjnymi występują w zakresie rentowności obu segmentów rynku. Dotyczy to zwłaszcza lat 2022 i 2023. Średnia wartość wskaźnika rentowności aktywów w bankach spółdzielczych była w grudniu 2022 r. o 325% wyższa niż w bankach komercyjnych (odpowiednio: 1,7% w stosunku do 0,4%). Również w kwietniu 2023 r. ROA w bankach spółdzielczych było o 1,3 p.p. wyższe niż w bankach komercyjnych. Analogiczne różnice

obserwowane są w zakresie ROE i marży odsetkowej (tabela 1). Co interesujące, najwyższy przeciętny poziom ROA obserwowany był w 2022 r. w małych bankach spółdzielczych. Jest to odwrócenie tendencji obserwowanej przez wiele ostatnich lat, w której małe banki spółdzielcze charakteryzowały się najmniejszą zdolnością do generowania zysków. Stanowi to następstwo struktury źródeł dochodów w małych bankach spółdzielczych, w przypadku których udział wyniku odsetkowego jest zdecydowanie wyższy niż w średnich i dużych bankach spółdzielczych. C/I nadal pozostaje wyższy w małych bankach spółdzielczych, przy czym nawet w przypadku tych podmiotów na koniec 2022 r. był on niższy niż w bankach komercyjnych. Dzięki wysokim zyskom zatrzymanym znacząco zwiększyła się w latach 2021–2022 wartość wskaźnika TCR we wszystkich grupach banków spółdzielczych. Przeciętnie na koniec kwietnia 2023 r. banki spółdzielcze charakteryzują się wyższym poziomem adekwatności kapitałowej niż banki komercyjne (tabela 1).

Tabela 1. Wybrane wskaźniki finansowe w bankach spółdzielczych (podział grupowy) oraz w bankach komercyjnych w Polsce według stanu na XII 2021, XII 2022, IV 2023 r. (%)

Wskaźnik	Banki komercyjne			Banki spółdzielcze								
				Ogółem			Małe BS*		Średnie BS*		Duże BS*	
	XII 2021	XII 2022	IV 2023	XII 2021	XII 2022	IV 2023	XII 2021	XII 2022	XII 2021	XII 2022	XII 2021	XII 2022
ROA	0,29	0,4	1,49	0,38	1,70	2,79	0,33	1,98	0,39	1,75	0,44	1,57
ROE	3,36	4,88	18,31	5,36	23,12	36,56	3,73	19,42	5,81	22,8	6,84	21,67
NIM	2,2	3,11	3,8	1,79	4,87	5,53		-				-
C_I	50,69	54,41	45,61	72,6	46,15	37,72	79,79	50,76	74,02	46,38	68,15	42,96
TCR	18,6	19,1	19,3	18,9	19,2	19,7	25,29	26,84	18,49	19,66	16,74	17,59
NPL	5,6	5,3	5,3	8,3	8,2	8,2	4,47	3,99	5,49	6,01	9,79	9,26

Uwaga: Duże banki spółdzielcze o sumie bilansowej > 500 mln zł; średnie z przedziału <200 mln zł; 500 mln zł>; małe o sumie bilansowej < 200 mln zł. Obliczenia na próbie 315 banków spółdzielczych.

Źródło: BFG 2023b oraz obliczenia własne na podstawie jednostkowych danych sprawozdawczych banków spółdzielczych.

2. Szanse i zagrożenia związane z funkcjonowaniem banków spółdzielczych w Polsce w opinii kadry zarządzającej spółdzielczymi systemami ochrony i bankami spółdzielczymi

W maju 2023 r., podczas konferencji *This time is different: post-pandemic banking and financial markets* zorganizowanej w Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie, odbyła się debata dotycząca szans i zagrożeń sektora banków spółdzielczych w Polsce. W panelu udział wzięli: dr Sławomir Czopur – Prezes Zarządu Spółdzielni Systemu Ochrony Zrzeszenia BPS; Michał Ołdakowski – Prezes Zarządu Spółdzielczego Systemu Ochrony SGB; Adam Dudek – Prezes Zarządu Banku Spółdzielczego w Limanowej, Paweł Kapel – Prezes Zarządu Banku Spółdzielczego w Lubaczowie, Bartosz Kublik – Prezes Zarządu Banku Spółdzielczego w Ostrowi Mazowieckiej, Tomasz Łazarski – Prezes Małopolskiego Banku Spółdzielczego w Wieliczce.

Debata dotyczyła trzech bloków zagadnień, które zostaną omówione w kolejnych podpunktach:

- a) Wpływ otoczenia makroekonomicznego na systemowe zagrożenia działalności sektora banków spółdzielczych;
- b) Identyfikacja istotnych ograniczeń w działalności sektora bankowości spółdzielczej;
- c) Analiza przyczyn i trwałości wzrostu rentowności w spółdzielczym sektorze bankowym w latach 2022 i 2023.

2.1. Systemowe zagrożenia działalności sektora banków spółdzielczych

Niestabilne otoczenie makroekonomiczne istotnie wpływa na generowanie ryzyka systemowego w działalności bankowej. Ryzyko systemowe podlega systematycznemu monitoringowi i identyfikacji zarówno przez banki spółdzielcze, jak i zrzeszenia oraz systemy ochrony banków spółdzielczych. Zgodnie z opinią ESRB źródłem ryzyka systemowego może być m.in. szok makroekonomiczny na tyle silny, aby wywołać napięcia w systemie finansowym (ESRB 2014, Flagship Report on Macro-prudential Policy in the Banking Sector, March). W kontekście polskiego rynku finansowego za istotne szoki należy uznać skutki pandemii COVID-19 oraz makroekonomiczne konsekwencje konfliktu zbrojnego w Ukrainie.

W dyskusji **S. Czopur** wskazał, że ryzyko systemowe jest istotnym rodzajem ryzyka w działalności bankowej, a specyficznie w strukturze spółdzielczych systemów ochrony (SSO), których jednym z głównych zadań jest zapewnienie stabilności zrzeszenia banków spółdzielczych jako całości. W związku z powołaniem SSO istotna jest również analiza ryzyka koncentracji – zarówno pojedynczego banku, jak i całego systemu, tym bardziej, że klient może posiadać produkty i usługi bankowe w kilku instytucjach tworzących system ochrony – takie ryzyko koncentracji może mieć dużo większe znaczenie aniżeli występujące ryzyko koncentracji w ramach pojedynczej instytucji. Dlatego też coraz większą uwagę przywiązujemy do analizy

– ryzyka dla całego systemu ochrony jako całości i staramy się analizować ryzyka, które bardzo często nie są dostrzegane lub mogą być nieistotne dla poszczególnego banku, ale są bardzo ważne dla całego sektora. Dlatego też SSO dzięki szerokiemu spectrum instrumentów może wpłynąć na zniwelowanie tego ryzyka dla całego sektora spółdzielczego.

2.2. Identyfikacja ograniczeń i barier w działalności sektora bankowości spółdzielczej

Utworzenie SSO w polskim sektorze banków spółdzielczych zbiegło się w czasie z poważnymi problemami wynikającymi z materializacji ryzyka kredytowego. Działania SSO przyczyniły się do tego, że sektor banków spółdzielczych jest lepiej przygotowany instytucjonalnie na liczne wyzwania jakie przed nim stoją. Trzeba jednak uwzględnić rosnące w polskiej praktyce bankowej ryzyko prawne wzmocnienia ochrony pozycji prawnej konsumenta.

W dyskusji **M. Ołdakowski** podkreślił, że w jednym z ostatnich raportów NBP wymienionych zostało kilka istotnych ryzyk w zakresie funkcjonowania całego sektora finansowego. Są to oczywiście ryzyka prawne – związane z kredytami frankowymi, kwestie kredytów mieszkaniowych (m.in. wakacji kredytowych czy kwestionowania wskaźnika WIBOR), portfela długoterminowych obligacji posiadanych przez banki i ich wyceny. Większość z tych ryzyk z pozoru nie dotyczy banków spółdzielczych, które na ogół nie mają tego typu istotnych ekspozycji. Ponadto większość banków, opierając swoją działalność na bliskich relacjach z klientami, działa w sposób ostrożny i odpowiedzialny, a ewentualne problemy są w stanie sprawnie rozwiązać w indywidualnej współpracy z klientami. Z punktu widzenia relacyjności, a zwłaszcza dobrej znajomości klienta lokalnego – pozornie nie jest to problemem dla banków spółdzielczych. Niestety, od dłuższego czasu w otoczeniu prawnym, a w ślad za tym również w ramach zmian postaw społecznych, możemy zauważyć tendencję coraz większego uprzywilejowania dłużników i przyzwolenie, pod różnymi pretekstami, na niewywiązywanie się z podjętych zobowiązań finansowych. Dłużnik w dzisiejszych czasach korzysta z różnych możliwości unikania spłacania wierzytelności. Dla sektora bankowego w Polsce stanowi to coraz większe wyzwanie i dotyka, niestety, również banków spółdzielczych.

B. Kublik podkreślił, że kiedy w grudniu 2015 r. powoływane były do życia spółdzielcze systemy ochrony w dwóch zrzeszeniach, należało zmierzyć się z poważnymi wyzwaniami zwłaszcza związanymi z ryzykiem kredytowym. Jednak przez ostatnie 7–8 lat istnienia SSO udało się wypracować bardzo dokładną mapę ryzyka i obecnie sektor jest dużo lepiej przygotowany instytucjonalnie na liczne wyzwania jakie przed nim stoją. W Polsce aktualnie dość dużym wyzwaniem jest ryzyko prawne związane z kwestionowaniem paradygmatu bankowości – dotyczącego zasad spłacania kredytów. Do tego warto dodać wyzwania dotyczące ryzyka cybernetycznego – zwłaszcza jeśli bierze się pod uwagę liczbę transakcji przeprowadzanych

zdalnymi kanałami w sektorze bankowości spółdzielczej. Dodatkowo z ryzykiem cybernetycznym wiąże się wiele ryzyk prawnych, gdyż nie ma jeszcze właściwie uregulowanych kwestii działalności oraz przeprowadzania transakcji z wykorzystaniem zdalnych kanałów dystrybucji. Ponadto zmienność regulacyjna istotnie wpływa na podejście banków spółdzielczych do rozwiązań technologicznych. Jednak bez zbudowania większej świadomości klienta i jego pogłębionej edukacji dotyczącej m.in. odpowiedzialności za swoje środki pieniężne oraz za stabilność sektora bankowego, będzie stanowiło to zarówno dla banków, jak i i jego klientów jeszcze większe wyzwanie. Dlatego też sektor musi zwiększyć nakłady ponoszone na edukację społeczeństwa oraz ciągłe doskonalenie umiejętności pracowników.

A. Dudek wskazał, że obecna polityka państwa skierowana jest głównie na ochronę konsumentów usług finansowych. Jednak należy zwrócić uwagę, że liczne regulacje prawne stawiają sektor bankowy w obliczu bardzo istotnych wyzwań. W przypadku banków spółdzielczych problemem jest widoczny spadek zapotrzebowania na kredyty. Sektor BS-ów koncentruje się na obsłudze rolnictwa, MŚP i jednostek samorządu terytorialnego (JST). Lokalność działania pozwala przy udzielaniu kredytów korzystać ze zbudowanych relacji i zrozumieniu potrzeb klienta, przy tym korzystając z własnych narzędzi do analizy zdolności kredytowej. Niestety, nadmierne obciążenia regulacyjne mogą znacząco wpływać na rentowność banków spółdzielczych. Banki spółdzielcze muszą sprostać coraz większym wyzwaniom regulacyjnym z powodu nie stosowania w praktyce legislacyjnej zasad proporcjonalności.

P. Kapel zgodził się z wcześniej zaprezentowanymi wypowiedziami. Podkreślił, że konieczne jest podjęcie dyskusji nad fundamentem funkcjonowania spółdzielczości depozytowo-kredytowej i odpowiedzi na zapotrzebowania klienta – to one powinny być w centrum uwagi. Kluczowa jest odpowiedź na pytanie: po co istnieją banki spółdzielcze?

T. Łazarski argumentował, że ostrożna polityka banków spółdzielczych spowodowała, iż banki spółdzielcze i ich klienci nie odczuli dotkliwie kryzysu z lat 2007–2009, może poza czynnikami wynikającymi z niższych stóp procentowych w kolejnych latach będących reakcją na spowolnienie gospodarcze. Obecnie największe ryzyko systemowe można upatrywać w podważaniu umów. W szczególności dotyczy to WIBORu jako wskaźnika referencyjnego. Należy także liczyć się z ryzykiem obniżki stóp procentowych, co przy wzroście stałych kosztów działania i niskim popycie na kredyty silnie wpłynie na spadek dochodów banków. Na taki scenariusz banki spółdzielcze muszą się już dziś przygotować.

S. Czopur podkreślił, że barier rozwoju w sektorze banków spółdzielczych jest bardzo dużo. Warto zwrócić uwagę na istotę konsumenta na rynku usług finansowych i jego pozycję – to normalny uczestnik rynku finansowego. Musimy na nowo zdefiniować, po co dzisiaj jest bank spółdzielczy, dla kogo prowadzi działalność, co daje udziałowcom i, co znaczy dla lokalnego środowiska. Wymaga to od nas właściwego podejścia do coraz bardziej nowoczesnego klienta, z odpowiednim zachowaniem naszej przewagi jaką jest relacyjność. Wymaga także nowego podejścia do stanowienia prawa dla sektora spółdzielczego. Dlatego też chciałem zwrócić uwagę

na bardzo częstą nowelizację regulacji prawnych w Polsce i podstawę spółdzielczości w Polsce. Kiedyś istotą bankowości spółdzielczej była dostępność i bliskość świadczenia usług. W czasach cyfryzacji ma to coraz mniejsze znaczenie. Do tego dochodzą wyzwania regulacyjne, zwłaszcza ostrożnościowe, których jest tak dużo, że bardzo trudno im sprostać, a stanowi to istotne wyzwanie w zakresie organizacji działalności banku spółdzielczego.

M. Ołdakowski wskazał, że jedną z takich barier jest brak stosowania zasady proporcjonalności w kwestiach zasadniczo nie obciążonych wysokim ryzykiem. Przykładem takich nadmiernie restrykcyjnych wymogów jest konieczność szczegółowego badania sytuacji ekonomicznej wszystkich, nawet najmniejszych klientów banków spółdzielczych, na podstawie szczegółowych sprawozdań finansowych. Z prowadzonych przez nas i przez banki spółdzielcze analiz wynika, że monitoring niewielkich ekspozycji dla małych podmiotów i rolników stanowi 80–90% pracochłonności, a jednocześnie nie przynosi żadnych negatywnych sygnałów. Mamy też poważne wątpliwości co do rzetelności dostarczanych sprawozdań przez tych klientów. Technicznie można byłoby oprzeć monitoring sytuacji tego typu przedsiębiorstw jedynie na wykorzystaniu informacji z zewnętrznych baz danych oraz terminowości wywiązywania się ze zobowiązań. Zapewniłoby to równie dużą skuteczność i wiarygodność procesu, przy jednoczesnym drastycznym ograniczeniu pracochłonności, i dało możliwość przesunięcia zasobów do większych i bardziej skomplikowanych przypadków. Staramy się ciągle przekonywać regulatorów do tej koncepcji. Trzeba jednak zaznaczyć, że po upadłości banków w USA i Szwajcarii regulatorzy mają większy sentyment do zaostrzania wymagań. Upadek Silicon Valley Bank (SVB), który był określany mianem niewielkiej instytucji w USA i zwolniony z wielu wymogów ostrożnościowych, choć w skali polskiej pod względem aktywów był dwukrotnie większy od PKO BP, był przyczynkiem do takiego podejścia. Trzeba jednak zwrócić uwagę na to, że nasze nawet najmniejsze banki spółdzielcze z sumami bilansowymi poniżej 100 mln zł, muszą już dziś wypełniać wszystkie regulacyjne i sprawozdawcze wymogi nadzorcze, również te, z których zwolniono SVB.

B. Kublik zgodził się, że banki spółdzielcze mają nadmiernie rozbudowane procedury kredytowe dla sektora mikro i małych przedsiębiorstw. Dodatkowo warto wspomnieć o dość istotnej barierze w rozwoju banków spółdzielczych jaką jest mnogość regulacji. W Polsce w ostatnim czasie można zauważyć zintensyfikowaną działalność w zakresie tworzenia regulacji, które banki spółdzielcze powinny wdrażać do praktyki. Jednak przy dostępnych zasobach kadrowych jest to dość duże wyzwanie, zwłaszcza dla małych lokalnych instytucji.

A. Dudek rozszerzył dyskusję o kwestię interpretacji prawa. Ważne jest ujednolicenie interpretacji przepisów i wydawanie jednoznacznych decyzji przez organy państwowe. Chodzi np. o postrzeganie roli banków spółdzielczych wg kryterium monopolizacji przez UOKiK na polskim rynku finansowym. Na przykład bank komercyjny świadczy jednorodne usługi na terenie całego kraju i nikogo to nie dziwi, natomiast takie rozwiązanie zastosowane przez banki spółdzielcze w ramach jednego zrzeszenia traktowane jest jako zmowa handlowa. To wymaga zmiany. Ponadto, należy

zwrócić uwagę na utrudniony dostęp banków spółdzielczych do innych źródeł kapitału niż wynik finansowy. Chodzi m.in. o pozyskiwanie nowych członków i korzyści z wnoszonego przez nich kapitału udziałowego w świetle obowiązującego Prawa Spółdzielczego i Prawa Bankowego.

P. Kapel wskazał, że warto podkreślić istotę lokalności i relacyjności prowadzonych przez banki spółdzielcze działalności. Dlatego też udziałowcy powinni mieć większy wpływ na podejmowanie kluczowych decyzji. To umożliwi bankom spółdzielczym tworzenie lepszej oferty, dostosowanej do potrzeb klientów. Konkurencyjna oferta, będąca odpowiedzią na zapotrzebowania klienta, to szansa dla bankowości spółdzielczej i przywiązania do banku spółdzielczego już od najmłodszych lat.

T. Łazarski wyjaśnił, że trudno wskazać jedną regulację czy też grupę regulacji stanowiących barierę w rozwoju banków spółdzielczych w Polsce. Problemem jest bardzo szeroki zakres i tempo zmian prawnych. Zmiany dotyczą każdego obszaru działalności banku, począwszy od obszaru kadrowego, przez informatykę, sprawozdawczość, AML, relacje z klientami. Zmiany te wdrażane są w dużym tempie. Wymaga to, aby znaczna część zasobów kierowana była na czynności niezwiązane wprost z rozwojem biznesu banku czy też doskonaleniem procesów zarządzaniem ryzykiem. Brak stabilności prawa oraz rosnące koszty stałe związane z czynnościami administracyjnymi to uciążliwe bariery ograniczające rozwój banków.

2.3. Kierunki rozdysponowania zysku wypracowanego przez banki spółdzielcze

S. Czopur podkreślił, że banki spółdzielcze bardzo dobrze wykorzystały okres ostatniej zawirowań makroekonomicznych nie angażując się istotnie w działania, które aktualnie są problemem dla całego sektora bankowego. To dla nich szansa. Niemniej jednak, jak można zauważać w ostatnim czasie – zmienność prawa może istotnie wpłynąć na funkcjonowanie banków spółdzielczych, dlatego chciałem zaapelować o dobre prawo. Ponadto chciałem zaapelować, aby wykorzystać te dobre zyski tak abyśmy je przeznaczyci na trudniejsze czasy.

M. Ołdakowski podkreślił też, że sektor banków spółdzielczych bardzo dobrze wykorzystał ostatni okres na dynamiczny rozwój technologiczny. BS-y zmodernizowały także sieć placówek. Zastanawiając się nad alokacją dobrych wyników, warto pamiętać o zasobach ludzkich. Współcześnie pozyskanie i utrzymanie wykwalifikowanej kadry w sektorze spółdzielczym jest istotnym wyzwaniem, a profesjonalny, kreatywny i oddany personel stanowi o przewadze konkurencyjnej banku. Dlatego część z wypracowanych zysków warto przeznaczać na rozwój kompetencji zespołów banku i dobre przygotowanie się do wyzwań rynkowych.

B. Kublik potwierdził, że wynik finansowy sektora banków spółdzielczych jest obecnie wysoki. Przy analizie rentowności sektora warto jednak uwzględnić wartości nominalne i realne. Inflacja stanowi dla sektora bankowości spółdzielczej duże

wyzwanie, zwłaszcza w zakresie realizowania projektów czy kredytowania. Dlatego też warto zwrócić uwagę, jak bardzo istotna jest nie tylko analiza inflacji CPI, ale również PPI.

A. Dudek wskazał, że w okresie niskich stóp procentowych sektor bankowy był zmuszony do poszukiwania oszczędności w różnych obszarach, a także do poszukiwania nowych rozwiązań, aby efektywnie prowadzić działalność bankową i osiągać pozytywne wyniki finansowe, co pomogło w osiągnięciu satysfakcjonujących wyników w ostatnich kwartałach.

P. Kapel podkreślił, że okres wysokich stóp procentowych w sektorze bankowym umożliwił przetrwanie wielu bankom spółdzielczym. Ważne jest to, że w ostatnim okresie banki budowały kapitał po to, aby reagować na zawirowania rynkowe, które mogą nadejść w kolejnym okresie. Czas zawirowań został skutecznie wykorzystany na podniesienie kapitałów własnych i zintensyfikowanie akcji kredytowej. Ale warto również pomyśleć o edukacji kadry pracowniczej i wynagrodzeniach pracowników, co jest dla wszystkich istotnym wyzwaniem.

T. Łazarski wskazał, że głównym źródłem poprawy zysków w 2022 r. była poprawa marży odsetkowej na skutek wzrostu stóp procentowych, ale także zracjonalizowane koszty. Banki dostosowały koszty funkcjonowania do warunków bardzo niskich stóp procentowych, a kiedy stopy procentowe wzrosły, koszty pozostawały na tym dość niskim poziomie. Źródłem poprawy zysków była także stabilna sytuacja na rynku depozytów i płynność sektora bankowego, które to czynniki ograniczały ryzyko wojny depozytowej czy też nadmiernej presji na ceny depozytów klientów. Wypracowany zysk w bankach spółdzielczych zasila w większości fundusze własne. Zyski nominalnie są wysokie na tle lat poprzednich, ale należy pamiętać, że przy wysokiej inflacji pozwoli to tak naprawdę tylko na realne odtworzenie wartości funduszy. Wyższe fundusze poprawią w długim terminie bezpieczeństwo banków i będą stanowić o możliwości rozwoju kredytowania oraz podejmowania ryzyka w przyszłości. Warto jednak podzielić się zyskiem z udziałowcami, co powinno ograniczyć ich odpływ ze spółdzielni, a ponadto pozytywnie wpłynąć na wizerunek banku.

Podsumowanie

Opierając się na analizie zjawisk i procesów w otoczeniu ekonomicznym i wypowiedziach kadry zarządzającej spółdzielczymi systemami ochrony zrzeczeń i bankami spółdzielczymi w Polsce, można podkreślić, że w 2020 r. występowały szoki o zróżnicowanym charakterze. W tych warunkach banki spółdzielcze, wykorzystujące relacyjny model działalności, były w stanie wypracować relatywnie wysokie zyski i zwiększyć bazę kapitałową. Aktualnie zdecydowanie niższe ryzyko prawne dotyczące tzw. kredytów walutowych oraz stosunkowo wysokie zaufanie lokalnych klientów do banków spółdzielczych, a ponadto wypracowane wzorce konsolidacji produktowej powinny wspierać poprawę efektywności działania. Wśród barier rozwoju bankowości spółdzielczej najczęściej wskazywano problemy regulacyjne,

w tym niestabilność i nadmiarowość prawa, przy bardzo niewielkim zakresie stosowania zasady proporcjonalności. Ponadto, obecnie banki spółdzielcze w inny sposób niż po kryzysie 2007–2009 budują swoją strategię. Nie zaobserwowano zjawiska nadmiernej ekspansji kredytowej ani w obszarze gospodarstw domowych (w tym rolników), ani w obszarze przedsiębiorstw.

Podsumowując, okres funkcjonowania banków spółdzielczych w turbulentnym otoczeniu ekonomicznym był dla banków spółdzielczych szansą na odbudowę rentowności i poprawę pozycji konkurencyjnej. Dokonało się to zarówno drogą umiejętnego generowania marży odsetkowej, jak też poprzez mniej ryzykowny profil działalności, dzięki któremu banki spółdzielcze nie muszą mierzyć się obecnie z materializacją ryzyka prawnego.

Bibliografia

Banasiak A., Nierodka A., Pawlonka T. (2022), *Wybrane problemy funkcjonowania polskiego sektora bankowego w warunkach pandemii COVID-19*, [w:] *Polska bankowość w czasie pandemii Covid-19. Wybrane zagadnienia*, M. Lusztyn (red.), Centrum Myśli Strategicznych, Sopot.

BFG (2023a), *Sytuacja finansowa w sektorze bankowym wg stanu na 31 grudnia 2022 r.*, Warszawa.

BFG (2023b), *Sytuacja finansowa w sektorze bankowym wg stanu na 30 kwietnia 2023 r.*, Warszawa.

Blue Media (2022), *Finanse Polaków w czasach postpandemicznych. Raport z badania*, Warszawa.

CBOS (2023a), *Oceny działalności instytucji publicznych w marcu*, Warszawa.

Coface (2023), *Raport Coface niewypłacalności w Polsce w I półroczu 2023*, http://img.go.coface.com/Web/COFACE/%7B7ba05df6-eabe-4b8a-b9f5-43c7b-852201f%7D_Raport_niewyp%25%82acalno%25%9Bci_I_p%23%25%82ro-cze_2023.pdf

ESRB (2014), *Flagship Report on Macro-prudential Policy in the Banking Sector*, March.

Gałązka P. (2021), *Ustawowe moratorium kredytowe w Polsce w obliczu kryzysu spowodowanego przez COVID-19 – w świetle Konstytucji i zasady proporcjonalności*, „Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny”, nr 6(10).

GUS (2023a), *Wskaźniki cen towarów i usług konsumpcyjnych w maju 2023 roku. Informacja sygnałna*, Warszawa.

GUS (2023b), *Koniunktura konsumencka – maj 2023 r.*, Warszawa.

GUS (2023c), *Koniunktura w przetwórstwie przemysłowym, budownictwie, handlu i usługach 2000–2023 (kwiecień 2023)*, Warszawa.

GUS (2023d), *Rejestracje i upadłości przedsiębiorstw w I kwartale 2023 roku*, Warszawa.

Idzik M. (2018), *Struktura rynku detalicznych usług bankowych i cechy klientów jako przesłanki strategii banków spółdzielczych w Polsce*, „Bezpieczny Bank” 2018, nr 3(72), s. 102–120.

KNF (2023), *Dane miesięczne sektora bankowego. Czerwiec 2023*, Warszawa.

Lusztyn M. (2022), *Ryzyko pętli rządowobankowej*, [w:] *Polska bankowość w czasie pandemii Covid-19. Wybrane zagadnienia*, M. Lusztyn (red.), Centrum Myśli Strategicznych, Sopot.

Miklaszewska E., Kil K., Idzik M. (2021), *How the COVID-19 Pandemic Affects Bank Risks and Returns : Evidence from EU Members in Central, Eastern, and Northern Europe*, „Risks”, vol. 9, iss. 10.

NBP (2022), *Raport roczny 2021*, Warszawa.

NBP (2023a), *Statystyka stóp procentowych. Kwiecień 2023*, Warszawa.

NBP (2023b), *Raport o stabilności systemu finansowego. Czerwiec 2023*, Warszawa.

NBP (2023c), *Raport roczny 2022*, Warszawa.

Niedźwiedzińska J. (2021), *Initial monetary policy response to the COVID-19 pandemic in inflation targeting economies*, „NBP Working Paper”, nr 335.

Omyła-Rudzka M. (2023), *Nastroje społeczne w maju*, CBOS, Warszawa.

Parkiet (2023), *Rekordowa liczba wniosków o zawieszenie firm*, <https://www.parkiet.com/firmy/art37846221-rekordowa-liczba-wnioskow-o-zawieszenie-firm>

Rada Ministrów (2023), *Sprawozdanie z wykonania budżetu państwa za okres od 1 stycznia do 31 grudnia 2022 r. Tom I*, Warszawa.

Stanisławska E., Paloviita M. (2021), *Medium- vs. short-term consumer inflation expectations: evidence from a new euro area survey*, „NBP Working Paper”, nr 338.

Szczepańska O. (2022), *Polityka pieniężna i makroostrożnościowa w Polsce w reakcji na kryzys wywołany pandemią COVID-19*, [w:] *Polska bankowość w czasie pandemii Covid-19. Wybrane zagadnienia*, M. Lusztyn (red.), Centrum Myśli Strategicznych, Sopot.

Ustawa z dnia 15 stycznia 2016 r. o podatku od niektórych instytucji finansowych (Dz.U. 2016 poz. 68),

Wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 15 czerwca 2023 r. C-520/21 – Zasady rozliczenia nieważnej umowy kredytu frankowego, dostęp: https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/orzeczenia-sadow/c-520-21-arkadiusz-szczesniak-p-bankowi-m-sa-opinia-523581261?_ga=2.15557428.304874880.1687082806-64307459.1684219172.